

Çalışma Hakkı Bağlamında Siyonist Rejim Tarafından Filistinlilere Uygulanan Ekonomik Terör

Economic Terror Imposed on Palestinians
by the Zionist Regime in The Context of the Right to Work

Araştırma Makalesi / Research Article

Sorumlu yazar/
Corresponding author:
Özgür Başıyigit

ORCID:
0000-0003-4307-4539

Geliş tarihi/Received:
02.01.2025

Son revizyon teslimi/Last
revision received:
21.03.2025

Kabul tarihi/Accepted:
08.04.2025

Yayın tarihi/Published:
20.04.2025

Atıf/Citation:
Başıyigit, Ö. (2025). Çalışma hakkı bağlamında siyonist rejim tarafından Filistinlilere uygulanan ekonomik terör. *İletişim ve Diplomasi (Filistin Özel Sayısı)*, 23-37.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1612328

Özgür BAŞYİĞİT¹

ÖZ

İsrail işgali altındaki topraklarda yaşayan Filistinli Müslümanlar yoksulluğa mahkûm edilmiş durumdadırlar. İsrail Devleti yalnızca Kudüs'teki turizm faaliyetleri sayesinde bile yıllık ortalama altı milyar dolar civarında gelir elde etmektedir. İsrail, işgal altındaki topraklarda yürütülen turizm, tarım ve balıkçılık dâhil olmak üzere bütün ekonomik faaliyetleri kontrol etmekte ve elde edilen gelirin sadece %3'lük kısmını Filistin yönetimine aktarmaktadır. Üstelik İsrail Hükûmeti dilediği zaman bu ödemeleri durdurmakta veya kısmaktadır. İşgal altındaki toprakların ekonomik potansiyelinin beraberinde getirdiği faaliyetlerden Müslümanlar soyutlanmış hâlededir. Düşük eğitim seviyesinden fazlasına neredeyse hiç izin verilmemesi, mesleki yetenek elde edilmesinin engellenmesi, İbranice bilmenin zorunlu tutulması, Filistinlilerin yaşadığı mahallelere toplu ulaşım hizmetinin çok az verilmesi hatta kimi durumlarda hiç verilmemesi yoksulluğun daha da artmasına neden olmuştur. İsrail Devletinin çalışma hakkına yönelik kısıtlamaları Filistinlileri kamusal hayattan dışlaması nedeniyle ekonomik teröre dönüşmüştür. Müslümanların mülklerinin Yahudi yerleşimcilerin saldırılarına maruz kalması, yağmaya hatta cinayete kadar varan bu suçların İsrail Devletince soruşturulmaması ekonomik güvencesizliğin derinleşmesine neden olmuştur. Çalışmada, Siyonist rejimin çalışma hakkı kapsamında uyguladığı ayrımcı politikaların etkileri, işgal edilen toprakların asıl sahipleri olan Müslümanların yararlanmasının önündeki engeller ve Yahudilerin kendilerini işgal edilen toprakların ekonomik getirilerinin tek sahibi olarak görmelerine yol açan uygulamalar detaylı bir

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bolu, Türkiye, ozgur.basyigit@ibu.edu.tr

şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Böylece bu çalışmada yaşanan ekonomik terörün etkileri tanımlanmaya ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Türkiye'nin izlediği çözüm odaklı politika ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Çalışmanın niteliği itibarıyla herhangi bir etik kurul izni gerekmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik terör, ayrımcı Siyonist politikalar, çalışma hakkı, Filistinlilerin istihdamı, yoksulluk

ABSTRACT

Palestinian Muslims living in Israeli-occupied territories have been condemned to poverty. The State of Israel generates an average annual income of around six billion dollars, thanks to tourism activities in Jerusalem alone. Israel controls all economic activities, including tourism, agriculture and fishing, in the occupied territories and transfers only 3% of the income to the Palestinian administration. Restricting to only a minimal level of education, preventing the acquisition of professional skills, having to know Hebrew, and providing little or no public transportation service to the neighborhoods where Palestinians live have led to an even greater increase in poverty. In the study, the effects of the discriminatory policies implemented by the Zionist regime within the scope of the right to work, the obstacles to the benefit of Muslims, who are the original homeowners of the occupied lands, and the practices that lead Jews to see themselves as the sole owners of the economic benefits of the occupied lands are tried to be explained in detail. Consequently, this study defines the effects of economic terrorism and to reveal the solution-oriented policy pursued by Türkiye under the leadership of President Recep Tayyip Erdoğan. The nature of study did not require permission from an ethics committee.

Keywords: Economic terrorism, discriminatory Zionist policies, right to work, employment of Palestinians, poverty

EXTENDED ABSTRACT

The existence of the right to work contains multidimensional solutions in terms of the treatment of social disputes and problems. Despite this, Palestinians' right to work is not taken into account in the policies of the State of Israel and is rarely highlighted in negotiation processes. Although more than a hundred years have passed since the establishment of the International Labour Organization, labour policies for Palestinians living in the occupied territories have not been defined. Labour Law is in complete decline in this part of the world. Millions of Palestinians have been confined to an extremely limited land and sea area and have been made dependent on limited production structures that are not even possible to meet their needs. Moreover, Israel,

which carried out devastating attacks on Gaza after the October 7 incident, destroyed the existing limited production opportunities and rendered infrastructure, energy and transportation lines unusable. Even those living in places such as the West Bank and East Jerusalem have been largely excluded from economic activities. Those who had access to the right to work were faced with employers who did not respect their fundamental rights, harsh and unsafe working conditions, unregistered activities that reached the level of slavery, and low wages that were not protected by the legal order. The source of all these problems is the discriminatory policies of the State of Israel. Although the occupying State of Israel prioritises equality among Jewish citizens, encouraging participation in employment and implementing vocational guidance programs, it does not refrain from developing arbitrary practices when it comes to the occupied lands and Palestinians. Allowing discrimination against Palestinians in employment matters, violent seizure of agricultural and hunting lands by settler Jews, and destruction of infrastructure and energy resources are completely contrary to the values and principles of the International Labour Organization, of which Israel is a member. Even Palestinians who are Israeli citizens are deprived of education, public transportation and professional skills and are forced to live in ghettos. The State of Israel, which does not give up on taking away Palestinians' opportunities to earn a living, thus isolates Jews and Muslims from each other in public spaces and prevents social interaction and reconciliation initiatives. Israel does not provide reasonable justifications for preventing Palestinians from participating in economic life and continues its arbitrary discrimination. Many countries, especially Türkiye, are formulating development programs for Palestine. The Israeli Government, which continues to strive to prevent the implementation of these programs, sees depriving Palestinians of the right to work as part of its policy of forced migration, in other words, deportation. In this context, Türkiye is waging the strongest struggle against the inaction of the international community. The statements made by the President of the Republic of Türkiye, Recep Tayyip Erdoğan, concerning the assessment of the employment needs of the Palestinians through a fair and efficient process, along with the provision of social assistance during this process, as well as his willingness to offer vocational training and employment support if required, and his decision to cease trade with Israel in light of the multifaceted violence it has perpetrated, hold significant importance. President Recep Tayyip Erdoğan has clearly stated that the cycle of social, political, military and economic violence that Israel inflicts on Palestinians' livelihoods causes wasted resources, a poverty stalemate and an obstacle to peace. Thanks to the constructive interventions of President of the Republic of Türkiye, Recep Tayyip Erdoğan, the problems experienced by Palestinians do not fall off the world's agenda. President Recep Tayyip Erdoğan, who emphasises that Palestinians have the right to live in accordance with human dignity and honour, is greatly respected and loved. In this respect, President Recep Tayyip Erdoğan's projects to ensure Palestinians have the right to work are of great importance.

Giriş

Günümüz toplumsal yapısı içerisinde çalışmak tüm insanlar için temel bir haktır. Çalışma hakkı bireylerin kişisel ve ailevi ihtiyaçlarını karşılayabilmesinden eğitime erişimine kadar çok geniş sosyal bağlar kurar. Çalışma hakkı sağlık hakkı ile de yakın bir bağ içerisinde. İstihdamda aktif bir biçimde katılan kişilerde zihinsel, fiziksel ve duygusal gelişim daha sağlıklı bir biçimde gerçekleşmektedir (Çelikkanat, 2021, s. 93). Neoliberal küreselleşmenin iş ilişkilerinde işçilerin aleyhine sorunlara sebep olmasına rağmen İş Hukuku mevzuatlarındaki gelişme iş ilişkilerinin dengeli ve adil bir biçimde düzenlenmesine imkân vermiştir (Yıldız, 2008, ss. 13-14) Bu kapsamda global düzeyde gerek iş kurarak istihdam yaratmayı ve gerek işçi yahut kamu görevlisi sıfatıyla çalışma hakkına erişimi güvence altına alan güçlü bir hukuksal anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Günümüzde gerek anayasalar gerek uluslararası belgelerde çalışma temel bir hak olarak kabul edilmekte ve buna bağlı olarak işsizlik ve eksik istihdamla mücadeleye yönelik politikalar geliştirilmektedir (Arıcı, 2011, s. 130).

Global anlamda çalışma hakkı alanında sağlanan tüm bu ilerlemelere rağmen, İsrail işgali altındaki topraklarda yaşayan Filistinliler bu gelişmelerden nasiplerini alamamışlardır (Köylü, 2018, s. 92). İş, milyonlarca Filistinli için kıt bir meta hâline gelmiştir. Çalışma hakkına erişmeyi başaran az sayıda Filistinli ise oldukça sancılı süreçlerle karşı karşıya bırakılmışlardır. İsrail, Filistinlileri işsiz bırakmayı bir devlet politikası olarak kabul etmiş ve çalışma hakkı tanıdığı durumlarda dahi iş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik gibi koruyucu düzenlemeleri uygulamaktan uzak durmuştur (Babahanoğlu, 2004, s. 192). Bu bağlamda İş Hukuku dünya çapında bilinen bir alan olmasına ve insan onuru ile olan bağının varlığı kabul edilmesine rağmen, çalışma hakkı Filistinliler için nadiren erişilebilen bir güvence yapısı, bir lüks olmaktan öteye geçememiştir.

Çalışma hakkının varlığı toplumsal anlaşmazlıkların ve sorunların tedavisi bakımından çok boyutlu çözümler içermektedir. Buna rağmen İsrail Devletinin politikalarında Filistinlilerin çalışma hakkı dikkate alınmamakta, müzakere süreçlerinde ise nadiren öne çıkarılmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kurulmasının üzerinden yüz yıldan fazla geçmiş olmasına rağmen işgal topraklarında yaşayan Filistinlilere yönelik çalışma politikaları tanımlanmamıştır. Dünyanın bu bölgesinde İş Hukuku tam bir gerileme içerisinde. Milyonlarca Filistinli son derece sınırlı bir toprak ve deniz sahasına mahkûm edilerek, ihtiyaçlarını karşılaması dahi mümkün olmayan kısıtlı üretim yapılarına bağımlı hâle sokulmuştur. Üstelik 7 Ekim hadisesinden sonra Gazze'ye yönelik yıkım düzeyinde saldırılarda bulunan ve ateşkes anlaşması sonrasında dahi bu saldırılara devam etmekte olan İsrail mevcut sınırlı üretim imkânlarını da yok etmiş, alt yapı, enerji ve ulaşım hatlarını kullanılamaz hâle getirmiştir. Batı Şeria ve Doğu Kudüs gibi yerlerde yaşayanlar dahi ekonomik faaliyetlerden büyük ölçüde dışlanmıştır. Çalışma hakkına erişebilenler ise temel haklarına saygı göstermeyen işverenler, ağır ve güvencesiz iş koşulları, kölelik düzeyine varan kayıt dışı faaliyetler ve hukuk düzeni ta-

rafından korunmayan düşük ücretlerle karşı karşıya bırakılmıştır. Bütün bu sorunların kaynağı İsrail Devleti'nin ayrımcı politikalarıdır.

Çalışmamızda, İş Hukukunun temel esaslarını unutmadan, Filistinlilerin maruz kaldığı ekonomik terörün boyutlarını açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktayız. Küreselleşmenin insan hakları üzerindeki olumlu etkilerinden mahrum bırakılan milyonlarca insanın yoksulluğa mahkûm edilmesine yol açan süreçleri ortaya koymak gayretindeyiz. Böylece uluslararası ve bölgesel düzeyde uygulanabilir normlara rağmen Filistinlileri istihdamdan dışlayarak yoksulluğa kılan İsrail çalışma politikalarını, kontrol mekanizmalarını, uygulama örnekleri tanımlamaya çalışacağız

Filistin Emek Mücadelesinin Yapısı ve Niteliği

İsrail işgalinin başlamasının üzerinden yetmiş yıldan fazla zaman geçmiştir. Filistinlilerin ekonomik durumunu “yaşam masrafları İsviçre ile eşit, ancak gelirleri geri kalmış Afrika toplumlarının altında” şeklinde özetlemek mümkündür. İsrail'in Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü işgal etmesi ve son olarak Gazze Şeridi'ne saldırması Filistinlilerin çalışma hakkına erişimini neredeyse imkânsız hâle getirmiştir. İsrail , Filistinlilerin çalışma haklarını korumaya yönelik somut adımlar atmaktan kaçınmayı devlet politikası olarak kabul etmiştir. Filistinliler onlarca yıldır geçimlerini sağlamak maksadıyla tarım ve turizm gibi faaliyetlerde bulunmak ve İsrail işyerlerindeki haklarını talep etmek için mücadele etseler de hukuksal getiriler son derece sınırlı kalmış, bu sınırlı getiriler de uygulamaya dâhil edilememiştir.

İsrail, Filistin ekonomisini bağımlı kılmaktan vazgeçmemektedir. İşgal altındaki topraklarda İsrail Merkez Bankasının kontrolüne tabi olan İsrail para birimi şeklinin kullanımı dayatılmakta, Filistinlilerin bütün ithalat ve ihracat faaliyetleri İsrail gümrük makamlarınca kontrol edilmektedir (Selmi&Rakipoğlu, 2023, s. 2716). İsrail, Filistinlilere fayda sağlayacağını düşündüğü bütün ekonomik talepleri görmezden gelmektedir. İşgal altındaki topraklardan İsrail'e geçerek başta inşaat gibi sektörlerde çalışarak gelir elde etmeye çalışan Filistinlilerin çalışma hakları ise 7 Ekim sonrasında başlatılan Gazze'ye yönelik saldırılarla birlikte çok büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. Bu şekilde çalışarak gelir elde etmek isteyen Filistinliler, İsrail makamlarına yüklü miktarda harç ve vergi ödemek suretiyle izin başvurusu yapmak zorunda tutulmakta, başvuruları kabul edilenlerin motorlu araç, yemek ve su dâhil içecek ile geçişine izin verilmemektedir. İzin alabilen az sayıdaki Filistinli insan haklarını yerle yeksan edecek şekilde aramaların yapıldığı çok sayıda kontrol noktasını ve uzun mesafeleri saatlerce yürümek suretiyle çalışacakları yerlere ulaşabilmekte ve aynı eziyeti evlerine dönerken bir kez daha yaşamaktadırlar (Benoist, 2017).

Kendilerine yasa dışı İsrail yerleşimlerinde çalışmaktan başka seçenek bırakılmayan Filistinliler kendi topraklarında bir nevi köle durumuna düşmüş olmaktan dola-

yı utansalar da aılıktan ölmek ya da intihar etmek karşısında bu utanca katlanmaya gayret etmektedirler. Arap Araştırma ve Geliştirme Dünyası (AWRAD) örgütü tarafından 2013 yılında yazılan bir rapora göre bu şekilde çalışan işçilerin %85'i herhangi bir sendikal faaliyet yahut hukuki haklar hakkında bilgi sahibi dahi değildir. Her ne kadar Filistin'de sendikalar 1920'lerde ortaya çıkmış olsa da, 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra, sendikal hareket ciddi şekilde zayıflamıştır.

İsrail, 1949 yılından beri Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) üyesidir. Örgüt, 2017 yılında hazırladığı bir raporda, İsrail'deki yasal çerçevenin Filistinlilerin çalışma haklarına saygıyı garanti etmediğini, İş Hukuku anlamında iş teftişinden adalete erişime kadar pek çok alanda etkili ve koruyucu önlemlerin tanımlanmadığını ortaya koymuştur. Filistinlilerin haklarının hukuki güvencelerden mahrum bırakıldığı, hak arayışına girmeleri durumunda kolaylıkla işten çıkarılmalarının kölelik boyutuna varan bir durumun ortaya çıkmasına neden olduğu açık bir biçimde kabul edilmiştir. İsrail'in, Filistinlilerin sosyal ve ekonomik sorunlarına yönelik herhangi bir stratejik plan geliştirilmesine dahi izin vermediğinin öngörülmesine rağmen, söz konusu değerlendirmelere uygun reform çalışmaları yapması hususunda İsrail Devleti baskı altına alınmamış ve sadece durumun tespiti ile yetinilmiştir. Bunun sonucu olarak Filistinlilerin, Uluslararası Çalışma Örgütü'ne karşı olan güveni sona ermiş ve başta Türkiye olmak üzere bölgedeki güçlü ülkelerin çözüm mekanizmalarına olan talep artmıştır.

Filistinlilerin Yoksulluk Çıkmazı

Yoksulluk olgusu tarihsel olarak sınıf farklılıklarıyla ilişkili olsa da işgal altındaki topraklarda bu farklılıklar sadece kaynakların eşitsiz dağılımından kaynaklanmamaktadır. Bir tarafta siyasi, askerî ve ekonomik anlamda bütün artı değerlere sahip olan bir işgal rejimi, diğer yanda ise çalışmak istemesine rağmen iş olanaklarına erişemeyen, geçinmesine yetecek kadar dahi üretemeyen, istihdam sisteminden dışlanmış, açlık, cehâlet ve hastalık döngüsüne maruz bırakılmış Filistinliler yer almaktadır. Zenginlik girişimcilik süreçlerinin tamamının tekel düzeyinde sahibi kabul edilen Yahudilerin elinde toplanmıştır. İsrail Devleti, Filistinlileri kontrol etmek ve dahası göçe zorlamak için çalışma hakkına erişimi bir silah olarak kullanmaktan çekinmemiştir.

Filistin, Siyonist sömürge projesinin kısıkcı içerisinde kalmak zorunda bırakılmaktadır. Hâliyle Siyonist ekonomi anlayışı küresel emperyalizmin en aşırı şekline dönüşmüştür. İsrail Hükûmeti, barışın sağlanmasına dönük projeler yerine boyun eğdiren ve bölen ekonomi politikalarını uygulamaktan vazgeçmemektedir. Ekonomik, sosyal ve politik bir sorun olması itibarıyla barışın ve eşitliğin en büyük düşmanı olan yoksulluk İsrail'in elinde silaha dönüşmüş durumdadır. Filistin halkı yoğun ve karmaşık çatışmalarla dolu bir ortamda güvenlik sorunuyla yaşamının yanı sıra yardımlara muhtaç hâlde kıtlık düzeyine varan yoksulluğun getirdiği sorunlarla da mücadele etmektedir (Ertem, 2019, s. 135).

Gazze'ye yönelik İsrail saldırıları sonrasında Filistinlilerin maruz kaldığı koşullar, Yahudilerin İkinci Dünya Savaşı'nda uğradığı zulmün dahi ötesine geçmiştir. Uluslararası yardımlara bağımlılığın artmasıyla birlikte Filistin toplumun kırılganlığı daha da artmıştır. 7 Ekim Saldırılarından sonra Doğu Kudüs ve Batı Şeria'da çalışma imkânına ulaşabilen az sayıdaki Filistinli ise 7 Ekim Saldırılarından sonra, büyük oranda kayıt dışı sektörlerde yoğunlaşmalarının da etkisi nedeniyle işsiz kalmıştır. İsrail özel sektör kuruluşları iş arzına son vererek ve Filistinlilerin hak edişlerini ödemeyi reddederek çalışma hakkını bütün boyutlarıyla ihlal etmişlerdir. Filistinlilere yönelik sosyal güvenlik mekanizması da var olmadığı için aileler ağır bir yoksulluğa sürüklenmişlerdir (Ertem, 2019, s. 136). İsrail, Filistinlileri iş yaşamına dâhil etmeye yönelik ekonomik programlar geliştirmede için aileler giderlerini olağanüstü ölçüde azaltmak zorunda kalmış ve bu durum bebek mamasından, kadınların hijyen ürünlerine kadar günlük ihtiyaçların çoğunun karşılanamamasına neden olmuştur.

İsrail'in taraf olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası siyasi anlaşmazlıkların devletleri sosyal adaletin sağlanması yönlü sorumluluklarından muaf tutamayacağını öngörmektedir. İsrail, Uluslararası Çalışma Örgütü belgelerine sadık kalarak, Filistinlilerin istihdama katılımı için İş Hukuku mevzuatını değiştirmek ve uygulamadaki sorunları giderecek faaliyetler geliştirmekle yükümlüdür. Ancak yine Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre sadece 2024 yılının ilk ayı itibarıyla 507.000 Filistinli işsiz kalmıştır. Gazze Şeridindeki istihdam kaybının %90'ın üzerinde olduğu tahmin edilse de, kesin verilere erişme imkânı bulunmamaktadır. Batı Şeria'da ise toplam istihdamın üçte birinden fazlasına karşılık gelen 306.000 iş kaybı yaşanmıştır. Filistinliler arasındaki işsizlik oranının %57'yi aştığı tahmin edilmektedir. Filistin topraklarındaki istihdam kaybının değerinin günlük 25,7 milyon dolara ulaştığı hesaplanmaktadır.

Gazze Şeridi'nde altyapı, enerji, su tesisleri, eğitim kurumları, tıbbi tesisler ve işyerleri neredeyse tamamen yıkıldığı için bu bölgedeki ekonomik üretim alanları tamamen çökmüş durumdadır. Okullar, tıbbi tesisler ve işyerlerinin tamamı tahrip edildiği için Gazze genelinde çalışma hakkının arzı kısa ve orta vadede imkânsız hâle gelmiştir. Tarımsal alanların, su kaynaklarının ve kullanımına izin verilen sınırlı deniz sahasının kirletilmesinin de etkisiyle buradaki Filistinlilerin geçim kaynaklarının eski hâline gelmesi için bile on yıllar gerekmektedir. Şurası açıktır ki Filistinlilerin geçim kaynakları üzerinde nesiller boyu sürececek bir yıkım yaşanmıştır. Gazze dışında kalan Filistin topraklarında dahi Gayri Safi Yurt İçi Hasıla %22 düzeyinde azalmıştır (ILO, 2024). İşgal altındaki topraklarda son bir yıl içerisinde hane gelirleri %40 ila %100 oranında düşmüştür. ILO'nun Filistin Ticaret, Sanayi ve Tarım Odaları Federasyonu (FPCCIA) ve Filistin Genel İşçi Sendikaları Federasyonu (PGFTU) ile yürüttüğü araştırmaya göre, işletmelerin %98,8'i İsrail Devletinin saldırılarından ve Yahudi yerleşimcilerin yürüttüğü şiddet dalgasından etkilenmiştir (Balpınar, 2014, s. 102). Filistinlilere ait işyerlerinin %97'den fazlası işçi çıkarmak zorunda kalmıştır (İşgal Altındaki Filistin Toprakları için ILO Acil Durum Müdahâle Planı). Görüldüğü üzere çalışmak için İsrail'e

giden Filistinlilerin yanı sıra, işgal altındaki topraklarda yaşayanlarda büyük oranda istihdam dışı kalmıştır.

İsrail vatandaşlığını seçen Filistinlilerin durumu da çok farklı değildir. İsrail vatandaşı olmalarına rağmen çalışma hakkına erişim açısından çok büyük engellerle karşı karşıya bırakılmaktadırlar. Başta Lod şehri olmak üzere İsrail sınırları içerisinde kalan topraklarda bu ülkenin vatandaşı konumunda bulunan yaklaşık iki milyon Filistinli yaşamaktadır. Bunların önemli bir bölümü Müslüman geri kalanlar ise Hristiyan'dır Vatandaş olmaları itibarıyla oy verme hakkına sahip bulunan söz konusu kesim de İsrail'in ayrımcı politikalarından nasibini almaktadır. Yalnızca Yafa'da yaşayan az sayıdaki Türk kökenli İsrail vatandaşları tarafından Filistinlilerin çalışma hakkına saygı gösterilmiş ve bunun için mücadele verilmiştir (Nuhoğlu, 2021, ss.278-279).

Yahudilerle aynı kamusal alanları paylaşmalarına izin verilmeyen, pasaport alma hakları sınırlı tutulan, ülke bütçesinden çok sınırlı bir pay alan, mülkiyet güvencesine sahip kılınmayan milyonlarca İsrail vatandaşı Filistinli, alt yapı ve toplu ulaşım imkânları son derece zayıf olan gettolarda yaşamaya mahkûm edilmektedir. Meslek edinmeleri sınırlı tutulan, mesleki eğitim ve yüksek öğretim için İbranice bilmeleri zorunlu tutulan İsrail vatandaşı Filistinliler, 2018'de İsrail Meclisi'nden geçen ulus-devlet yasası ile birlikte tamamen ikinci sınıf vatandaş olarak kabul edilmişlerdir. Bu düzenleme çalışma hayatı dâhil olmak üzere tüm alanlarda Arapçayı resmi dil statüsünden çıkarmış, ulusun kendi kaderini tayin hakkının ise sadece Yahudilere ait olduğunu ilan etmiştir. Böylelikle vatandaşlıkları olsalar dahi Filistinliler çalışma hayatından neredeyse tamamen dışlanmışlardır. Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre İsrail'de yaşayan Yahudiler arasında işsizlik oranı sadece %3.1, kişi başına düşen millî gelir ise yıllık 17.772 dolar düzeyindedir (Uluslararası Para Fonu, 2025). Filistin Merkezi İstatistik Ofisi verilerine göre Filistinliler arasındaki işsizlik oranı %74'e kadar yükselmiştir. Kişi başına düşen millî gelir ise İsrail vatandaşı olan Filistinlilerde 1836 Dolar, Batı Şeria'da 625 Dolar, Gazze'de ise sadece 12 dolar civarındadır (Filistin Merkezi İstatistik Ofisi, 2025). İsrail tarafından yıkıma uğratılan Gazze şeridinde bütün ekonomik faaliyetler durmuş vaziyette olup, hatta kalan Filistinlilerin neredeyse tamamı hayatını yardımlarla idame ettirebilmekte, temiz su ve taze gıda erişememektedir.

Çalışma Hakkının Sağlanması Bağlamında Filistinlilerin Hak Ettikleri Gelecek Perspektifi ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Liderliği

Onlarca yıldır sadece Filistinliler değil, başta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki Türkiye olmak üzere bir çok ülke bağımsız bir Filistin Devleti için faaliyet yürütmektedir. Buna rağmen Filistin toprakları üzerinde gerçek sahibi olan Filistinlilerden çok Yahudi İsrailliler siyasi, tarihî ve dinî bir takım nedenlerle hak iddia etmektedirler. Hiçbir dayanağı olmayan bu iddialarına karşı çıkanları anti-semitist

olarak damgalamaktan çekinmeyen İsraili politikacılar, Filistinlileri çalışma hakkından mahrum bırakmayı işgal politikalarının önemli bir parçası olarak görmeye devam etmektedirler (Gül, 2018, s. 17). İsrail'in 7 Ekim Saldırıları sonrasında Gazze'ye uyguladığı soykırımla birlikte Filistin ekonomisi çok büyük oranda küçülmüş ve işsizlik korkunç boyutlara ulaşmıştır. İsrail topraklarında çalışmaya giden Filistinlilerin önüne çok sayıda yeni engel konduğu gibi İsrail vatandaşı olan Filistinliler dahi istihdam dışı bırakılmıştır. Çalışma hakkına yönelik ihlaller, Gazze'nin yıkıma uğratılması ile birlikte hakkın kullanımının imkânsız hâle getirildiği bir boyuta ulaşmıştır.

Türlü zorluklara rağmen İsrail topraklarında çalışmaya giden Filistinlilerin önüne çok sayıda yeni engel konmuş, İsrail vatandaşı olan Filistinliler dahi istihdam dışı bırakılmıştır. Çalışma hakkına yönelik ihlaller aşırı sağcı Yahudi yerleşimcilerin Filistinlilere ait bereketli tarım arazilerine zorla el koymasıyla birlikte daha da içinden çıkılmaz hâle gelmiştir. Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimcilerin sayısı hızla artmaktadır. Hâlen yürürlükte bulunan Geri Dönüş Kanunu'na göre İsrail Devleti, Yahudi yerleşimleri teşvik, destek ve korumakla yükümlüdür (Kurt, 2021, s. 212). Filistinlilere ait bereketli toprakların tarım ve yerleşim altyapısı parçalanmakta asıl sahiplerinin ellerinden alınarak silahlı ve aşırı sağcı Yahudi yerleşimcilere bedelsiz olarak verilmektedir. İsrail Devleti, yasa dışı Yahudi yerleşimlerini, Filistinlilerin geçim kaynaklarını ve çalışma haklarını gasp etmek suretiyle zorunlu göç politikası uygulamanın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul etmektedir. Bu durumun etkisiyle Filistinlilerin günlük yaşamı giderek daha fazla şiddet, işsizlik ve yoksulluk ile karakterize edilmektedir. Gazze ekonomisi ise yukarıda da ifade ettiğimiz üzere tamamen durmuş hâldedir. Alt yapı ve enerji kaynakları yok edilmiştir. İsrail, Filistinlilerin kıyı suları, hava sahası, elektromanyetik alan ve kaynak kullanımını kontrol etmekten başka Filistin yönetimi adına vergi ve yardım toplama yetkisini kendisinde tutmakta ve onayı dışında en küçük bir maddi akışa veya iş olanağının sağlanmasına müsaade etmemektedir. İsraili politikacılar, Filistinlilerin İş Hukuku temelli eşitlik ve çalışma haklarına ilişkin taleplerini reddetmeyi iki devletli çözüme sırt çevirmenin vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedirler.

Filistinliler güvenlik, kamu hizmetlerine erişim, sağlık ve çalışma haklarını kullanma anlamında savunmasız durumdadır. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, uluslararası insancıl hukuka ilişkin 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Sözleşme açık bir biçimde çalışma hakkını insan onurunun ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmişse de İsrail tarafı olduğu bu uluslararası düzenlemeleri dahi görmezden gelmeye devam etmektedir. Çalışma hakkı da dâhil olmak üzere İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Yahudilerin korunmasına ilişkin tanınan hak ve ayrıcalıkların hiçbirisi Filistinliler için uygulanmamaktadır. Filistinlilerin ırkı, dini, tabiyeti nedeniyle hayatı ve özgürlüğünün sınırlandırılmaması yönlü Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararları dahi görmezden gelinmektedir.

Bu kapsamda uluslararası toplumun tepkisizliğine karşı en güçlü mücadeleyi Türkiye vermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Filistinlilerin istihdama yönelik taleplerinin objektif ve etkili bir prosedürle incelenmesi ve bu süreç esnasında da sosyal yardımlarla desteklenmesi yönündeki açıklamaları, gerektiği takdirde mesleki eğitim ve istihdam desteği vermeye hazır olduğunu beyan etmesi akabinde de İsrail'in uyguladığı çok boyutlu şiddete dikkat çekerek bu ülke ile olan ticarete son vermiş olması son derece önemlidir (TCCB, 2024). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, İsrail'in, Filistinlilerin geçim kaynakları üzerinde uyguladığı sosyal, siyasi, askerî ve ekonomik şiddet döngüsünün, kaynakların heba edilmesine, yoksulluk çıkmazına neden olduğunu ve barışın önünde engel oluşturduğunu açık bir biçimde ifade etmiştir (AA, 2020).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın izlediği aktif politika dâhilinde İsrail'in ırkçı politikalarını devlet terörü olarak tanımlaması ve Filistinlilerin içinde bulunduğu zor durumu Yahudi halkının İspanyol Engizisyonu sırasındaki hâliyle karşılaştırması dünya çapında ses getirmiştir (Simardone, 2024, s. 3). Bu politika sayesinde özellikle Batı dünyasında Türk Hükûmetinin Filistinlilerin maruz kaldıkları ekonomik, siyasi, askerî ve insani baskıların ne pahasına olursa olsun sona erdirilmesiyle ilgilendiği ve Filistin meselesi üzerindeki nüfuzunu giderek artırdığı yorumları kabul görmüştür (Karmon, 2020, s. 3). Cumhurbaşkanı Erdoğan özellikle 7 Ekim Saldırılarından bu yana çözümün sağlanması adına çok daha katı bir duruş sergilemiş ve İsrail üzerinde baskı kurmaya devam etmekle birlikte gerilimi düşürmek için de harekete geçmiştir. İnsani açıdan yaşanan felaket karşısında sessiz kalmayan Recep Tayyip Erdoğan çatışmayı şiddetlendiren ülkelere tepki göstermiş ve benzeri görülmemiş bir deklarasyon hazırlanarak İsrail'in işlediği her tür savaş suçuna karşı hukuki süreçleri harekete geçirmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın izlediği yaklaşımın en dikkat çekici özelliği çok boyutlu olmasıdır. Ekonomik, insani, askerî ve siyasi bütün süreçleri içeren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderlik ettiği deklarasyon sayesinde Filistinlilerin durumlarında önemli iyileşmeler sağlanabilmiştir (Akram, 2023, ss. 1-3). Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki Türkiye'nin Filistin meselesinin istihdam süreçleri de dâhil olmak üzere tüm yönleri ile çözülmesi konusundaki iddialı baskısının giderek arttığı kabul görmüştür. Bu sayede Müslüman, Hristiyan, Yahudi ayırmaksızın bütün vatandaşlarına eşit yaşama ve çalışma hakkı tanıyan Türk devlet modeli ve medeniyet kimliği örnek model olarak gösterilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin izlediği politikalar sayesinde İsrail Hükûmetinin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü kapsamında uluslararası hukuka saygı göstermesi gerekliliği daha güçlü şekilde vurgulanır hâle gelmiştir (Kazimierska, 2015, s. 22). Bu bağlamda Recep Tayyip Erdoğan'ın Filistin-İsrail meselesinin sadece ideolojik ve politik çerçevelerle çözülemeyeceği, kültürel, hukuki ve ekonomik faktörlere (Yılmaz, 2024, s. 70) de ihtiyaç olduğunu ifade ederek kalkınmaya dayalı barış fikrini ortaya koymasının son derece önemli olduğu kanaatindeyiz.

Türkiye, Filistin topraklarına yönelik işgalin derhâl sona erdirilerek doğrudan acil yardım ve yeniden inşa programlarının hayata geçirilmesi hususundaki desteğini açık bir biçimde ortaya koymuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarafından savunulduğu şekliyle, Filistin ve İsrail halklarının barış içinde yaşamaları için ekonomik faaliyetlerin, iş olanaklarının ve gelirlerin eşit bir biçimde dağıtılması zorunludur. Filistinlilerin güçlü bir ekonomik yapıya erişebilmesi ve insan onurunun vazgeçilmez bir parçası olan istihdam etme ve edilme haklarının kullanabilmesi için adaletsiz uygulamalara karşı adil seçenekler oluşturulmalıdır. Bunun için atılacak ilk adım yerinden edilmiş Filistinlilerin geri dönüş haklarının tanınması ve yasadışı Yahudi yerleşimlerinin kaldırılmasıdır. Takip eden aşama ise işgal altındaki topraklardaki ekonomik faaliyetler üzerindeki İsrail tahakkümüne ve Filistinlilerin çalışma haklarının önündeki engellere son verilmesidir. İsrail'in, Filistinlilere verdiği zararlar için tazminat ödemesinin yanı sıra İslam ülkelerinin sağlayacağı fonlar, Filistin ekonomisinin toparlanmasını ve istihdam dışı bırakılarak yoksulluğa mahkûm edilmiş Filistinlilerin onurlarına uygun bir şekilde çalışabilmelerine imkân sağlayacaktır. Ancak bu fonların İsrail onayı ve kontrolüne tabi kılınmaması, gerekirse Türkiye gibi öncü ülkelerin garantörlüğüne başvurulmasının son derece önemli olduğu kanaatimizi belirtmek isteriz.

Barınma, tarımsal alanlara ve deniz sahasına erişim hakları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması Filistinlilerin gelecek vizyonları anlamında önemlidir. Bunun için İsrail, Filistin toprakları üzerindeki kontrol noktası uygulamasından ve Gazze deniz sahası üzerindeki avlanma ablukasından vazgeçmeli, Batı Şeria topraklarına tecavüz edecek şekilde inşa edilen duvar yıkılmalıdır (Cankara & Cankara, 2012, s. 1242). Filistin'in sahip olduğu zengin doğalgaz kaynakları, güçlü turizm potansiyeli ve bereketli tarım alanlarının işletilmesi hususunda başta Türkiye olmak üzere uluslararası toplumla entegre bir istihdam programı oluşturularak, elde edilen zenginliğin adil ve güvenli paylaşımı için kontrol mekanizmaları kurulmalıdır.

Hâlen Filistinliler tarım ve avlanma alanlarına erişemedikleri gibi, sürekli olarak mallarının ellerinden alınması ve evlerinin yıkılması tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Eğitim ve meslek edindirme çalışmalarından dışlanmakta, bu yöndeki ihtiyaçları dikkate alınmamakta ve iş alanları da kapatılmaktadır. Bu durum İsraililer ile Filistinliler arasındaki doğrudan teması azaltmaktadır. Siyonist politikacılar İsrail halkının Filistinlilerin günlük yaşamı ve her gün ne tür zorluklarla uğraşmak zorunda kaldıkları hakkında bilgi edinmesine, ırkçılık ve ayrımcılığın engellenmesi konusundaki eğitime izin vermemektedir. İsrail Hükûmeti, Filistinlilerin çalışma haklarının tanınması gerekliliğinin uluslararası düzeyde tartışılmasını dahi engellemeye çalışmakta ve insan hakları temelli çözümleri reddetmektedir. Filistinlilerin işe erişimlerinin sağlanması için İsrailli karar vericilerin gerekirse yaptırımlar yoluyla uluslararası hukuka dayalı çözümler ve ekonomik kalkınmaya dayalı yatırım programlarını veto etmelerinin engellenmesi zorunlu hâle gelmiştir. Bütün bu ekonomik, politik ve kamu güvenliği anlamındaki iyileştirmelerin Filistinlilerin işe erişimlerinin ötesinde, iki halk arasındaki barışın sağlanmasına da katkı sağlayacağı inkar edilemez.

Sonuç

İnsan haklarına dayalı bir hukuk sistemi bireylere çalışma özgürlüğü vermek ve bu özgürlüğü güvence altına almakla mükelleftir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Anayasası bu hususa ilişkin olarak üye devletlere yükümlülükler getirmiştir. Çalışma özgürlüğü sadece ekonomik ve finansal bir değer olmayıp, aynı zamanda insan onuruna ve haysiyetine uygun yaşamının temel araçlarından biridir. Devletler bireylerin işe giriş, işin devamı ve işin sona erme süreçlerine ilişkin olarak insan haklarına saygılı düzenlemeleri hayata geçirmekle yükümlüdür. Üstelik bu hakların devredilemez ve vazgeçilemez nitelikte oldukları da vurgulanmalıdır. İnsanların onurlarına uygun bir şekilde kendileri ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışabilmeleri için işin özgürce seçiminin yanı sıra adil bir gelir elde etme imkânı da sağlanmalıdır. Herkesin yeteneğine ve becerisine uygun işlere, çalışmasının karşılığı olan gerçek ücretlere erişmesi ulusal ekonomik koşulların gerekleri dışındaki nedenlerle sınırlandırılmamalıdır. Zira daha iyi bir yaşama yönelik istek ve ihtiyaçları karşılamak üzere özgür bir şekilde çalışma hakkı insan onuruyla doğrudan bağlantılıdır. Ancak 21. yüzyıl itibarıyla dünyanın gözü önünde bu haklardan tamamen mahrum bırakılarak, yoksulluğa mahkûm edilmiş milyonlarca masum Filistinlinin içinde bulunduğu koşullar uluslararası hukukun bütün bu değerlerini yerle yeksan etmiştir.

İşgalci İsrail Devleti Yahudi vatandaşları arasında eşitliği, istihdama katılımı düzenlemeyi ve mesleki yönlendirme programlarını uygulamayı ön planda tutsa da konu işgal ettiği topraklara ve Filistinlilere geldiğinde keyfî uygulamalar geliştirmekten geri durmamaktadır. İstihdam konularında Filistinliler aleyhine ayrımcılığın serbest bırakılması, tarım ve avcılık sahalarına yerleşimci Yahudilerce şiddet kullanılarak el konulması, alt yapı ve enerji kaynaklarının yok edilmesi, İsrail'in de üyesi olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü'nün değer ve ilkelerine tamamen aykırı bir durumdur. İsrail vatandaşları olan Filistinliler dahi eğitim, toplu ulaşım ve mesleki beceri edinme imkânlarından mahrum bırakılarak gettolarda yaşamak zorunda bırakılmaktadır. Filistinlilerin geçimlerini sağlama imkânlarını ellerinden almaktan vazgeçmeyen İsrail Devleti böylelikle kamusal alanlarda Yahudileri ve Müslümanları birbirlerinden soyutlayarak toplumsal etkileşimi ve uzlaşma girişimlerini engellemektedir.

İsrail, Filistinlilerin ekonomik yaşama katılmalarına yönelik engellemelerine makul gerekçeler sunmamakta ve keyfî ayrımcılıklarına devam etmektedir. Başta Türkiye olmak üzere çok sayıda ülke Filistin için kalkınma programları geliştirmektedir. Bu programların uygulanmasını engelleme gayreti göstermeye devam eden İsrail Hükûmeti ise, Filistinlileri çalışma hakkından mahrum etmeyi göçe zorlama diğer bir deyişle tehcir politikasının parçası olarak görmektedir.

Milyonlarca Filistinli sırf başka bir dine inandıkları için çalışma imkânlarına ulaşmamakta, İbranice öğrenmeye zorlanmakta, alt yapı hizmetlerinden mahrum bırakılmakta, mülkiyet, yaşam ve çalışma haklarına yönelik hukuki güvencelere erişeme-

mektedir. Filistinlilerin kıtlık koşullarına mahkûm edilmesinin ahlak, hukuk, güvenlik veya sağlık anlamında hiçbir haklı nedeni yoktur. Kamu otoritelerini çalışma hakkının güvence altına almak hususunda zorunlu kılan Uluslararası Çalışma Örgütü'ne neredeyse kuruluşundan itibaren üye olmasına rağmen İsrail Devleti, Filistinlilere İş Hukuku temelli yükümlülüklerini uygulamayı reddetmekte ve bu kapsamda herhangi bir yaptırımla da karşılaşmamaktan da cesaret almaktadır. Milyonlarca Filistinlinin ekonomik faaliyette bulunma hakları yok kabul edilmektedir. Uygulanan ekonomik terör karşısında Filistinlilerin özgür olduklarını söyleme imkânı da kalmamıştır.

Filistinlilerin güçlü bir ekonomik yapıya erişebilmesi ve insan haysiyetinin vazgeçilmez bir parçası olan istihdam etme ve edilme haklarının kullanabilmesi için adaletsiz uygulamalara karşı adil seçenekler oluşturulmalıdır. İsrail İş Hukuku mevzuatının ayrımcılık içeren düzenlemeleri ayıklanarak meslek edinme ve yükseköğrenim için aranan İbranice bilme zorunluluğunun kaldırılması, seyahat özgürlüğünün güvence altına alınması, etkili sendikal koruma imkânlarının oluşturulması, ücretin korunması, iş sağlığı ve güvenliği ile sosyal güvenlik haklarının sağlanması son derece önemlidir. Bunun yanı sıra yasadışı Yahudi yerleşimcilerin el koydukları tarım arazileri Filistinli sakinlerine iade edilmeli ve Gazze'deki balıkçılık kısıtlamaları kaldırılmalıdır. İsrail tarafından yok edilen Gazze'nin alt yapısı, üretim alanları ve enerji kaynaklarının tazmin edilmesi hususunda Yahudi soykırımının sonuçlarının giderilmesine ilişkin düzenlemeler esas alınmalıdır. Bütün bu aşamaların, Türkiye Cumhuriyeti tarafından hazırlanan istihdam projeleriyle birlikte uygulanması sayesinde hem Filistinliler içlerinde bulundukları yoksulluk açmazından çıkabilecek, hem de İsrail Halkı ile Filistin Halkı arasında iletişim, kaynaşma ve barış sağlanabilecektir. Netice itibarıyla Filistinliler ekonomik yaşama katılma, mesleğini belirleme ve serbestçe icra etme haklarına kavuşmadığı müddetçe gerçek bir barışa erişilmesi mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA

- AA. (2020). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-filistin-topraklarinin-kim-seye-peskes-cekilmesine-goz-yummayacagiz/1852535> Erişim T. 11 Şubat 2025.
- Akram, S. (2023). *Türkiye's response to the Palestinian crisis*, Islamabad: Institute of Strategic Studies Published.
- Arıcı, K. (2011). Sosyoekonomik bir hak olarak çalışma hakkı, *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 7, 129-144.
- Babahanoğlu, V. (2024). İsrail'in "yerleşimci" politikası ve Filistin'e yansımaları: *Gazze saldırıları. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1), 175-196.
- Balpınar, Z. (2014). Askerî güç çarpanı olarak Yahudi yerleşim yerleri, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 85-119.
- Benoist C. (2017). Palestina:50 años de ocupación y de lucha laboural, <https://www.equaltimes.org/palestina-50-anos-de-ocupacion-y> Erişim T. 1 Ocak 2025.
- Cankara, Y. & Cankara, Ö.P. (2012). Batı Şeria duvar inşasının Filistin halkına ekonomik, siyasal ve kültürel etkileri, *Batman University Journal of Life Sciences*, 1(1), 1239-1250.
- Çelikkanat, S. (2021). Çalışma koşulları ve duygusal tükenmenin fiziksel ve zihinsel sağlık semptomlarına etkisinin incelenmesi: hastane öncesi sağlık personeli üzerine bir araştırma, *Management and Political Sciences Review*, 3(1), 91-106.
- Ertem, S.H. (2019). Filistin'in sosyo-ekonomik sıkıntılarının giderilmesinde Türkiye'nin imkân ve sınırları, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 133-168.
- Filistin Merkezi İstatistik Ofisi. (2025). <https://www.pcbs.gov.ps/default.aspx> Erişim T. 15 Mart 2025.
- Gül, H. (2018). Filistin sorununun temel nedenleri, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 13-22.
- ILO. (2024). <https://www.ilo.org/resource/news/year-war-unemployment-surges-nearly-80-cent-and-gdp-contracts-almost-85> Erişim T. 14 Şubat 2025.
- IMF. (2025). <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP> Erişim T. 15 Mart 2025.
- Karmon, E. (2020). Turkey and the Palestinian problem, *International Institute For Counter-Terrorism Journal*, 4-19.
- Kazimierska, K. (2015). *The great leap. Turkey under Erdogan*. OSW Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia.
- Köylü, M. (2018). İsrail'in Filistinli gençlere yönelik insan hakları ihlalleri, *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu*, 1, 63-96.
- Kurt, M. (2021). Yahudi nüfus problemi ve İsrail Devleti'nin Yahudi karakteri, *Mukaddime*, 12(1), 194-219.
- Nuhoğlu, M. (2021). Yafa saat kulesi ve askerî kışla/ Debboydaki Abdülhamit Tuğraları ile askerî kışla/Debboy Kitabesi üzerine bir değerlendirme ve bunların İsrail basınındaki yansımaları, *Ekev Akademi Dergisi*, 25(88), 275-290.

- Selmi, T.J. & Rakipoğlu, M. (2023). İsrail-Filistin çatışması, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve barış tesisi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(5), 2708-2724.
- TCCB. (2024). <https://tccb.gov.tr/haberler/410/155563/-filistin-de-lubnan-da-ve-daha-pek-cok-bol-gede-islenen-insanlik-suclari-gormezden-geliniyor-> Erişim T. 22 Şubat 2025.
- Simardone, V. A. (2024). Erdogan ist ein freund Palästinas, *Jacobin*, 19, 3-7.
- Yıldız, N. (2008). Neoliberal küreselleşme ve eğitim, *Dokuz Eylül Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 13-32.
- Yılmaz, D. (2024). Filistin-İsrail çatışması üzerine bir çerçeveleme analizi: Recep Tayyip Erdoğan'ın BM Genel Kurulu'ndaki söylemleri, *İletişim ve Diplomasi*, 13, 65-90.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir/The author has no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The author declared that this article has received no financial support.